

MEVLİDHAN

(bk. MEVLİD).

MEVLİDİYYE

(bk. MEVLİD).

MEVSİLÎ, Abdullah b. Mahmûd

(عبدالله بن محمود الموصلي)

Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah
b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî
(ö. 683/1284)

Hanefî fakihî.

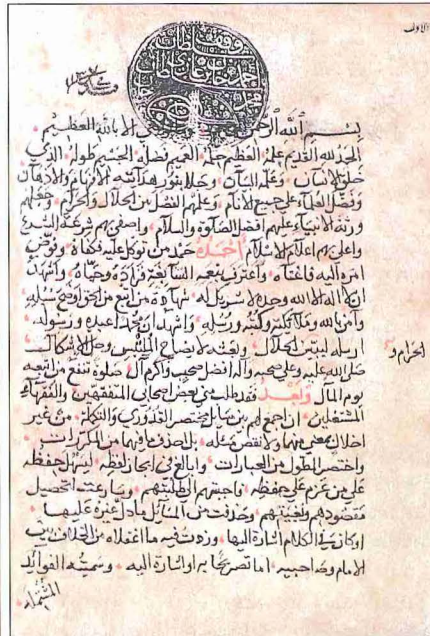
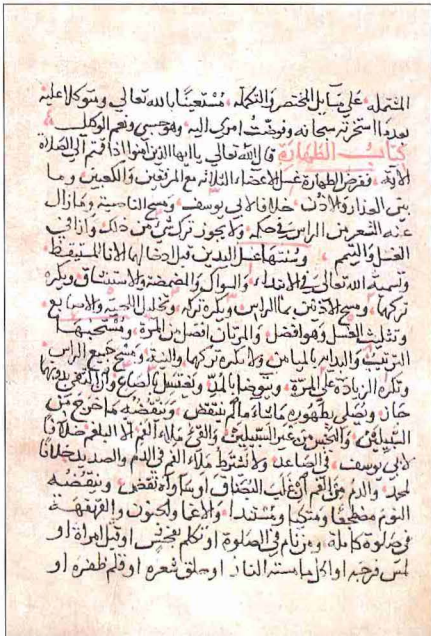
29 Şevval 599 (11 Temmuz 1203) tarihinde Musul'da (Mevsil) dünyaya geldi. Dedelerinden biri için zikredilen Beldecî / Büldecî (?) nisbesi bir icâzetnâmede Belûcî şeklinde geçmektedir ki (Abdullah Efendi el-İsfahânî, III, 248) bu Belûcistan asıllı olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Temel eğitimi babasından aldı. Musul nakibi Kernâleddin Haydar b. Muhammed b. Zeyd el-Hüseynî'den okudu. Musul, Dimaşk ve Bağdat'ta hadis dinleyip çeşitli dersler aldığı âlimler arasında Mahmûd b. Ahmed el-Hasîrî, Şehâbeddin

es-Sühreverdî, Abdürrahîm b. Abdülkerîm es-Sem'ânî, İbnü'l-Ahdar, İbn Sükeyne, İzzeddin İbnü'l-Esir, Ruhâvî ve İbnü'l-Hâcib gibi önemli şahsiyetler bulunmaktadır. Bir müddet Kûfe kadılığında bulunan Mevsilî azlinden sonra Bağdat'a yerleşerek ölünceye kadar Meşhed-i Ebû Hanîfe'de tedrîs, telif ve fetva işleriyle meşgul oldu. Fıkıh ve usul sahâsında devrin otoriteleri arasında yer alan âlim, mezhepte kuvvetli görüşleri zayıflarından ayırt edebilecek derecede ilmî yeterliliğe sahip fakihlerden (ashâbüt'temyîz) sayılmıştır. Talebeleri arasında çeşitli mezheplerden Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî ve İbnü'l-Fuâtî gibi âlimler bulunmaktadır. Babası Mahmûd, kardeşleri Abdüddâim, Abdülkerîm ve Abdülazîz de birer ilim adamıydı. Dindar, hayır ve verâ sahibi, melik ve âyâna karşı azametli, fukara ve talebeye karşı mütevazî davranırdı. 19 Muharrem 683 (7 Nisan 1284) tarihinde Bağdat'ta vefat etti.

Eserleri. 1. *el-Muhtâr li'l-fetvâ* (I-V, *el-İhtiyâr* ile birlikte, nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, Kahire 1369/1950; nşr. komisyon, Halep 1966-1967). Ebû Hanîfe'nin fıkıhını derlemesi yönündeki istek üzerine gençlik yıllarında mübtedililer için hazırladığı bu eser Hanefî mezhebinin

"mütün-i erbaa" olarak bilinen dört temel metninden biridir. Ebû Yûsuf, İmam Muhammed ve İmam Şâfiî'nin muhalefetlerinin rumuzlarla gösterildiği kitap Ebû Hanîfe'nin görüşleri esas alınarak kaleme alınmıştır. Eseri Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ali ed-Dimaşkî önce kısaltmış (*et-Tahrîr*), ardından şerhetmiş, Ebû İshak Cemâleddin İbrâhîm b. Ahmed el-Mevsilî *Tevcîhü'l-Muhtâr* adıyla hazırladığı şerhi sonuncusu 652 (1254) yılında olmak üzere müellife defalarca okumuştur. Kitap üzerinde Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi (*el-İşâr li-hallî'l-Muhtâr*), Zeylaî, Ömer b. İshak el-Gaznevî, İbn Emîru Hâc, İbn Kutluboğa, Hattâb b. Ebû'l-Kâsım el-Karahisârî, Muhammed b. İbrâhîm b. Ahmed el-İmâm (*Feyzu'l-Ğaffâr*) gibi âlimlerin de şerhleri vardır. Ebû Muhammed Zeynüddin Abdurrahman b. Ebû Bekir el-Aynî eserin ferâiz bahsini şerhetmiştir. Kitap ayrıca Ebû Abdullah Tâceddin Abdullah b. Ali el-Buhârî tarafından manzum hale getirilmiştir. 2. *el-İhtiyâr li-ta'fili'l-Muhtâr* (I-III, Kahire 1355; iki ciltte beş cilt, nşr. Mahmûd Ebû Dakika, Kahire 1370/1951, 1395/1975; iki ciltte beş cilt, Beyrut 1419/1998, nşr. Ali Abdülhamîd Ebû'l-Hayr ve Muhammed Vehbî Süleyman). *el-Muhtâr*'ın yine Mevsilî tarafından hazırlanmış şerhi olup Hanefî fıkıhının orta hacimdeki muteber kaynakları arasında yer alır. Müellifin ifadesine göre *el-Muhtâr* ders kitabı olarak benimsenip talebe tarafından ezberlenmeye başlanınca hükümlerin illetlerini ve delillerini aktaran, diğer mezheplerin görüşlerini kısaca açıklayan, umûmü'l-belvâ haline gelmiş bazı güncel meselelere dair fetvalara yer veren, ihtilâflı konularda esas alınan icthadlara işaret eden bir şerh yazması yönündeki talep üzerine bu şerhi hazırlamıştır (*el-İhtiyâr*, I, 6). İçindeki hadisler İbn Kutluboğa tarafından *et-Ta'rif ve'l-ihbâr bi-tahrîci eḥādîsi'l-İhtiyâr* adıyla tahrîr edilmiştir (tıpkıbasım, nşr. M. Sadi Çöğenli, Erzurum 1988; I-III, nşr. Abdullah Muhammed ed-Dervîş, Dimaşk 1417/1997). *el-İhtiyâr*'ı Celal Yenîçeri Türkçe'ye çevirmiştir (*el-İhtiyâr: İmam-ı A'zamın İctihat ve Görüşleri*, İstanbul 1993). 3. *Kitâbü'l-Müştemil 'alâ mesâ'ilî'l-Muhtaşar* (*el-Fevâ'idü'l-müştemile 'alâ mesâ'ilî'l-Muhtaşar ve't-tekmile*). Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı (Yenicami, nr. 534) bir nüshası vardır (bu üç eserin yazmaları için bk. Brockelmann, GAL, I, 476; Suppl., I, 657). 4. *Şerḥu'l-Câmi'i'l-kebîr li's-Şeybânî*.

Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî'nin *Kitâbü'l-Müştemil 'alâ mesâ'ilî'l-Muhtaşar* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Yenicami, nr. 534)

BİBLİYOGRAFYA :

Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr* (nşr. Ali Abdülhamîd Ebû'l-Hayr - M. Vehbî Süleyman), Beyrut 1419/1998, I, 6; Kureşî, *el-Cevâhîrû'l-mu'dıyye*, II, 349-350; İbn Habîb el-Halebî, *Tezkiretû'n-nebih fi eyyâmî'l-Manşûr ve benih* (nşr. Muhammed Muhammed Emîn), Kahire 1976, I, 90; İbn Tağrıberdî, *el-Menhelû's-şâfi*, VII, 122-124; İbn Kutluboğa, *Tâcû'l-terâcim fi men şannefe mine'l-Hanefiyye* (nşr. İbrâhim Sâlih), Beyrut 1412/1992, s. 114; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 281; Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, IV, 239; *Kesfû'z-zunûn*, I, 570; II, 1622-1623; Abdullah Efendi el-İsfahânî, *Riyâzû'l-ulemâ' ve hıyâzû'l-fużalâ'* (nşr. Ahmed el-Hüseynî), Kum 1401, III, 247-248; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 106-107; Ahlwardt, *Verzeichniss*, I, 281; IV, 118-119; VII, 563; Brockelmann, *GAL*, I, 476; *Suppl.*, I, 657; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 69; Sâlihîyye, *el-Mu'cemû's-şâmil*, V, 191-192; *Mevsû'atü'tabakâtî'l-fukahâ'* (nşr. Ca'fer es-Sübhânî v.dğr.), Kum 1419, VII, 145-146.

DAVUT YAYLALI

MEVSİLÎ,

Abdürrahîm b. Muhammed

(عبد الرحيم بن محمد الموصلي)

Ebû'l-Kâsım Tâcüddîn Abdürrahîm b. Muhammed b. Muhammed b. Yûnus el-Mevsilî (ö. 671/1272)

Şâfiî fakihi.

598 (1202) yılında Musul'da doğdu. Büyükdedesine nisbetle ailenin diğer fertleri gibi İbn Yûnus diye de anılır. Aile muhitinde tahsil gördü. Büyükdedesi, dedesi ve babası da tanınmış birer fıkıh âlimiydi (İsnevî, II, 569-574). Diğer hocaları ve Musul'un dışına çıkıp çıkmadığı konusunda kaynaklarda bilgi yoktur. Moğollar'ın Musul'u ele geçirmesi üzerine ileri bir yaşta Bağdat'a göç etti (670/1271-72). Burada şehrin batı bölgesi kadılığı ile Beşîriyye Medresesi müderrisliğine tayin edildi. Bir süre sonra 671'de (1272) Bağdat'ta vefat etti. İbn Hallikân, Yûnîni ve Birzâlî gibi müellifler cemâziyelevvel (aralık) ayında, İbnü'l-İmâd ise şevvalde (Nisan 1273) öldüğünü kaydeder. Ayrıca 670 (1271-72) yılında öldüğü de nakledilir. Devrin önde gelen Şâfiî âlimlerinden olan Mevsilî'nin mezhebe aykırı görüşler ileri sürmesi (Sübkî, VIII, 192-193) fıkıh alanındaki bilgisinin göstergesidir. Yetiştirdiği öğrenciler arasında Burhâneddin el-Ca'berî ve İbn Behrân el-Kürânî gibi âlimler anılmaktadır.

Eserleri. 1. *et-Ta'cîz fi'htisâri'l-Vecîz*. Gazzâlî'nin Şâfiî fıkıhına dair eserinin muhtasarıdır. Müellif, 640 (1242) yılında ta-

mamladığı kitabına bir ad vermemekle birlikte kaynaklarda bu isimle veya *et-Ta'cîz*, *et-Ta'cîz muhtasarû'l-Vecîz* olarak anılmakta, 666'da (1268) müellife okunan mevcut yazma nüshasının üstünde de yukarıdaki şekilde kaydedilmektedir. Mevsilî, Müzenî ile Hanefî ve Mâlikîler'e ait görüşleri eserden çıkarmış, mükerrem bilgileri ayıklayarak bazan daha uygun gördüğü yerlere nakletmiş, Gazzâlî'nin zikrettiği ta'fillere pek azı dışında yer vermemiştir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Ayasofya, nr. 1164) bir nüshası bulunan kitabın tahâret, teyemmüm ve hayız konularını kapsayan Ârif Hikmet Bey Kütüphanesi'nde kayıtlı nüshası (nr. 1430) Abdullah b. Fehd eş-Şerîf tarafından neşredilmiştir (Kahire 1412/1991). Müellifin zamanından itibaren ulemâ arasında rağbet gören ve ezberlenen eseri (İbn Kâdî Şühbe, II, 243; III, 137, 170; İbn Hacer, IV, 98-99) Burhâneddin el-Ca'berî, Ebû Bekir b. İsmâil es-Senkelûnî, Tâceddin el-Firkâh (eksik), Muhibbuddin İbn Dakikûl'îd (eksik), Fahreddin İbnü's-Sikillî (*et-Tencîz 'ale't-Ta'cîz*) ve Şerefeddin İbnü'l-Bârizî (*Temyizû't-Ta'cîz*) gibi âlimler şerhetmiştir. Ca'berî'nin şerhi, bizzat Mevsilî'nin *et-Ta'cîz*'e yazdığı şerhin tek milesidir (İsnevî, I, 385-386). Ca'berî'nin talebesi, Utrûş lakabıyla tanınan Kemâleddin Muhammed b. Ali el-Hatîb el-İsnevî'ye ait hacimli şerh de günümüze ulaşmıştır (I-VII, TSMK, III, Ahmed, nr. 1138). Cemâleddin Abdurrahman b. Ömer el-Bâcerbekî el-Mevsilî *et-Ta'cîz*'i manzum hale getirmiş (İbn Kâdî Şühbe, II, 180), Kutbuddin Muhammed b. Abdüssamed es-Sünbâtî eser üzerinde *Taşihihu't-Ta'cîz* adıyla bir çalışma yapmıştır (a.g.e., II, 289). 2. *et-Ta'rîz fi şerhi't-Ta'cîz*. Ancak "cinâyât" bahsine kadar yazıldığı anlaşılan bu şerhin (İsnevî, I, 385-386) bazı yazma nüshaları günümüze ulaşmıştır (bk. Brockelmann, III, 1225). 3. *en-Nebih fi muhtasarî't-Tenbih*. Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin Şâfiî fıkıhına dair *et-Tenbih* adlı eserinin muhtasarıdır (el-Mektebetü'l-Ezheriyye, nr. 22232/36015). 4. *et-Tenvîh bi-fazli't-Tenbih*. Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin anılan eserinin şerhidir. 5. *Cevâmî'u'l-kelimi's-şerife 'alâ mezhebi'l-İmâm Ebî Hanîfe*. Hanefî fakihi Kudûrî'nin *el-Muhtasar* adlı eserinin muhtasarıdır. 6. *Nihâyetü'n-nefâse fi'l-fıkh*. Sübkî bu eseri benzerini aç gördüğü bir kitap olarak niteler. 7. *Muhtasarû'l-Maḥşûl*. Fahreddin er-Râzî'nin fıkıh usulüne dair eserinin muhtasarıdır. 8. *Muhtasaru Dürretî'l-gavvâs fi evhâmî'l-havâs*. Harîrî'nin eseri üzerine yapılmış bir muhtasarıdır.

Müellif ayrıca *el-Vecîz*'i şerhe başlamışsa da tamamlayamamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdürrahîm b. Muhammed el-Mevsilî, *et-Ta'cîz fi'htisâri'l-Vecîz* (nşr. Abdullah b. Fehd eş-Şerîf), Kahire 1412/1991, neşreden giriş, s. 12-36; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 255; Yûnîni, *Zeylû Mir'âti'z-zamân*, Haydarâbâd 1380/1960, III, 14-15; Zehebî, *el-İber*, III, 321; a.mlf., *Tezkiretû'l-huffâz*, IV, 1463; Sübkî, *Tabakât*, VIII, 191-194; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I, 385-386; II, 569-574; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 136-137, 176, 180, 226, 243, 247, 268, 289, 297, 299; III, 137, 170-171; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, IV, 98-99, 236; *Kesfû'z-zunûn*, I, 417-418; II, 2003; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, V, 332; Brockelmann, *GAL Suppl.*, III, 1225; Karatay, *Arapça Yazmalar*, II, 668-670.

AHMET ÖZEL

MEVSİLÎ, İbrâhim b. Mâhân

(bk. İBRÂHİM el-MEVSİLÎ).

MEVSİLÎ, Ömer b. Bedr

(عمر بن بدر الموصلي)

Ebû Hafs Ziyâüddîn Ömer b. Bedr b. Saîd el-Mevsilî (ö. 622/1225)

Muhaddis ve Hanefî fakihi.

Cemâziyelevvel 557'de (Mayıs 1162) Musul'da doğdu. İbn Râfî', lakabının Sa'fiyyüddin olduğunu söylemektedir. Kürdî, Verrânî, Hanefî nisbeleriyle de anılmıştır. Tahsilini Bağdat'ta sürdüren Mevsilî kırat âlimi Muhammed b. Mübârek el-Halâvî, Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî gibi âlimlerden yararlandı. Halep, Dimaşk, Kudüs gibi ilim merkezlerinde hadis rivayet etti ve hayatının sonuna kadar âlimlerden faydalanmayı sürdürdü. Kendisinden İbnü'l-Adîm ile kızı Şühde, Reşîd el-Attâr ve Ebû'l-Mehâsin Yûsuf b. Ahmed el-Yağmurî ve başkaları rivayette bulundular. Mevsilî 28 Ramazan 622'de (3 Ekim 1225) Dimaşk'ta Nûriyye Bimâristanı'nda vefat etti. Ölüm tarihinin 8 Şevval 622 (13 Ekim 1225) olduğu da rivayet edilmektedir.

Eserleri. 1. *el-Cem' beyne's-Şahîḥ-ḥayn ma'a ḥazîfi's-senedi ve'l-mükerrer mine'l-beyn*. Mevsilî, halkın hadislerle yeteri kadar ilgi göstermemesi üzerine kalem aldığını söylediği bu eserde Buhârî ile Müslim'in *el-Câmî'u's-şahîḥ*'lerinde bulunan 2874 rivayeti bir araya getirmiş, yalnız sahâbî râvilerini kaydetmiş, aynı konuda muhtelif sahâbîler tarafından rivayet edilen hadislerin sadece birini almış, uzun rivayetlerde Hz. Peygamber'e ait olmayan ifadeleri ihtisar etmiş ve ha-